

ייצוג האזרחים הערבים בשירות המדינה, בחברות הממשלתיות, ובשלטון המקומי

עו"ד עלי חיידר

הקדמה

בחמש השנים האחרונות חוקקה הכנסת שני חוקים שמטרתם להגביר את ייצוגם של האזרחים הערבים בשירות המדינה ובדירקטוריונים של החברות הממשלתיות. חוקים אלה משקפים הכרה בכך שאין כל הצדקה לשיעורם הנמוך של האזרחים הערבים בשלטון המרכזי. בנוסף לכך הצהירה המדינה כי לא ניתן להמשיך בדפוסים מושרשים של אפליה. יתרה מזאת: הממשלות השונות, כפי שיתואר להלן, קיבלו החלטות אשר קבעו כי נדרשת פעולה נחושה לשינוי המצב הקיים. אין צורך להכביר מילים על חשיבותה וחיוניותה של זכות הייצוג של המיעוט בשלטון המרכזי - הגוף האחראי על חלוקת המשאבים שכה דרושים למיעוט כדי לאזן את חולשתו וכדי לאפשר לו ליטול חלק בגיבוש כללי החלוקה ומימוש. מתן אפשרות למיעוט להשתתף בתהליך קבלת ההחלטות יחזק וייצב את הדמוקרטיה, ויתרום למדיניות חברתית-כלכלית טובה יותר.

במסגרת סקירה זאת נבדוק את מידת יישומם של החוקים האמורים¹. נסקור את ההחלטות השונות שקיבלה הממשלה בשנתיים האחרונות, ואת מידת ביצוען. במסגרת הסקירה נציג נתונים עדכניים והשוואתיים בין שתי הקבוצות הלאומיות - הערבים והיהודים - נתונים המציגים תמונה מפורטת ומקיפה מפרספקטיבה רבת שנים. נעקוב גם אחרי ההתפתחויות והמגמות בנושא הייצוג ההולם בשלושה תחומים חשובים: שירות המדינה, החברות הממשלתיות והשלטון המקומי.

ייצוג האזרחים הערבים בשירות המדינה

מן הדו"ח השנתי המסכם של נציבות שירות המדינה אודות ייצוגם של האזרחים הערבים בשירות המדינה לשנת 2004 (התפרסם בראשית ספטמבר 2005) עולה כי נכון לסוף 2004 הועסקו בשירות המדינה 3,154 ערבים - 5.5% מכלל עובדי שירות המדינה, 56,914 במספר². כפי שציינו בשנים קודמות³, מספר זה כולל את עובדי המשרדים הממשלתיים עצמם ואינו כולל את עובדי החברות הממשלתיות, עובדי ההוראה במשרד החינוך, עובדי שירות התעסוקה, עובדי המוסד לביטוח לאומי ועובדי הרשויות הממשלתיות השונות.

1 ראוי לציין את הקמתה של ועדת משנה (של ועדת החוקה חוק ומשפט) למעקב אחר יישום חוק שירות המדינה (מינויים). בראש הוועדה עומד ח"כ עזמי בשארה. הוועדה קיימה מספר ישיבות וזימנה נציגי נציבות שירות המדינה, נציגי משרדים ממשלתיים שונים ונציגי ארגונים אזרחיים.

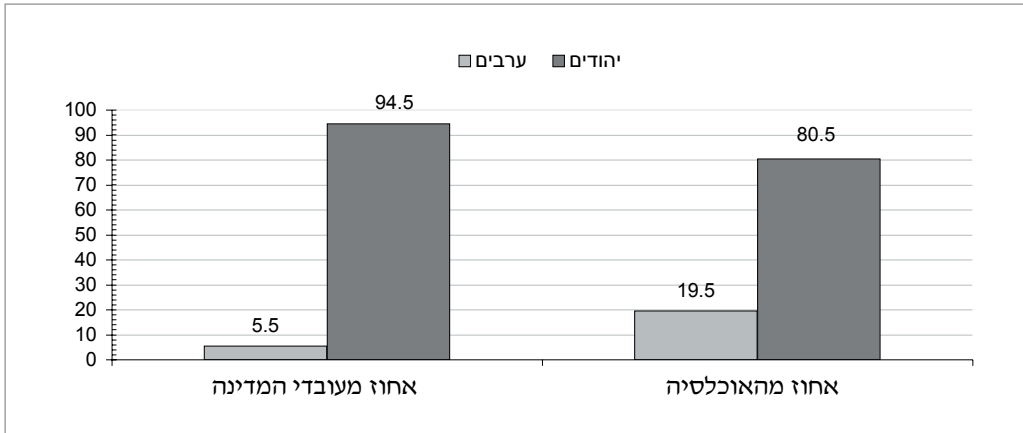
2 נתון זה כולל גם מוסלמים לא ערבים (סביר להניח כי מדובר בצירקסים: 80 עובדים, המהווים 2.5%) וכן נוצרים לא ערבים (סביר להניח שרובם מהגרים רוסים: 190 עובדים, המהווים 6%).

3 ראה עלי חיידר, מעקב אחר ייצוג האזרחים הערביים בשירות המדינה, בחברות ממשלתיות ובמערכת בתי המשפט, דו"ח סיכוי, 2002-2003, בעריכת שולי דיכטר וד"ר אסעד גאנם, בהוצאת סיכוי-ירושלים, תמרה, יוני 2003.

תרשים 1

עובדים ערבים ויהודים בשירות המדינה, 2004 (באחוזים)

מקור: הדו"ח השנתי המסכם של נציבות שירות המדינה

אודות ייצוגם של האזרחים הערבים בשירות המדינה לשנת 2004

לוח 1

מספר עובדי המדינה בכלל ומספר האזרחים הערבים עובדי המדינה, לפי שנה (במספרים מוחלטים ובאחוזים)

השנה	סה"כ עובדים ערבים	סה"כ עובדי מדינה	% ערבים מעובדי המדינה
1992	1,117	53,549	2.1
1993	1,369	53,914	2.5
1994	1,679	55,278	3
1995	1,997	56,183	3.5
1996	2,231	56,809	4
1997	2,340	57,286	4.1
1998	2,537	57,580	4.4
1999/10	2,818	58,115	4.8
2001/4	3,128	54,337	5.7
2001/12	3,176	55,886	5.7
2002/12	3,440	56,362	6.1
2003/12	2,798	50,382	5.55
2004/12	3,154	56,914	5.5

מקור: הדו"ח השנתי המסכם של נציבות שירות המדינה

אודות ייצוגם של האזרחים הערבים בשירות המדינה לשנת 2004

עיון בנתונים שלעיל מראה כי על אף העלייה הקטנה במספרם של העובדים הערבים בהשוואה לשנה שעברה, מספר זה עדיין רחוק מלשקף את ייצוגם של הערבים מכלל בני 15 ומעלה (11%), הנמנים על כוח העבודה הפוטנציאלי, ובודאי רחוק משיעורה של האוכלוסייה הערבית (19.5%) מכלל האוכלוסייה בארץ.

יתרה מזאת, העליה הקטנה שחלה במספרם של העובדים הערבים בשנת 2004 נובעת מקליטתם של עובדי כוח-אדם, שרובם ממלאים תפקידים זוטרים. רק 37.5 משרות יועדו לקליטתם של האזרחים הערבים במשרות ייעודיות - יתר העובדים התקבלו במסלול הרגיל.

לוח 2

מספר עובדי המדינה בכלל והעובדים הערבים שהתקבלו לשירות המדינה לפי שנה (במספרים מוחלטים ובאחוזים)

שנה	סה"כ עובדים שהתקבלו	סה"כ עובדים ערבים שהתקבלו	אחוז העובדים הערבים מכלל העובדים שהתקבלו
2000	5733	297	5.2%
2001	5841	315	5.4%
2002	4400	251	5.7%
2003	4531	193	4.2%
2004	4668	249	5.3%

מקור: הדו"ח השנתי המסכם של נציבות שירות המדינה

אודות ייצוגם של האזרחים הערבים בשירות המדינה לשנת 2004

ראוי להזכיר שוב כי האוכלוסייה הערבית הינה קבוצה הזכאית לייצוג הולם בקרב העובדים בשירות המדינה, וזכות זאת מעוגנת בחוק שירות המדינה (מינויים)⁴.

ב-27.1.04 החליטה ועדת השרים לענייני ערבים כי "בהתאם להוראות סעיף 15א(ב) לחוק שירות המדינה (מינויים), התשי"ט-1959 (להלן-חוק המינויים), ובהתאם לסעיף 3 להחלטת ועדת השרים לענייני המגזר הלא יהודי בעניין קידום השוויון ושילוב אזרחי ישראל מהמגזר הלא יהודי מתאריך 19.8.03: 1) קובעים יעד, לפיו, בתום שלוש שנים מיום החלטה זו, לפחות 8% מעובדי המדינה יהיו מבין האוכלוסייה הלא יהודית, כלומר: בדואים, דרוזים, צירקסים וערבים, ובתום חמש שנים מיום החלטה זו לפחות 10% מעובדי המדינה יהיו מן האוכלוסייה הלא יהודית. 2) לשם השגת היעד שבסעיף א' לעיל קובעים יעד לפיו, בתקופה של שנה מיום החלטה זו, 8% מהעובדים המתקבלים לעבודה בשירות המדינה יהיו מן האוכלוסייה הלא יהודית, ובשנה שלאחריה יהיה המספר 15%. יעד זה יחול על כל משרד ויחידת סמך, בהתחשב בשיעור המועמדים בקרב האוכלוסייה הלא יהודית שהם בעלי הכישורים הנדרשים לעבודה באותו משרד או יחידת סמך. התוכנית תגובש על ידי נציבות שירות המדינה, בתיאום עם משרדי הממשלה ויחידות הסמך..".

מעיון בנתונים שלעיל עולה בבירור כי הממשלה לא עמדה ביעד שקבעה לעצמה, לפיו בשנת 2004 8% מהעובדים המתקבלים לעבודה בשירות המדינה יהיו מבני האוכלוסייה הערבית - שכן בשנת 2004 התקבלו לעבודה במשרדי הממשלה 4,668 עובדים, מתוכם 249 עובדים ערבים, שמהווים רק 5.3%. על אף שלפי החלטת הממשלה קיימת הקפאת קליטת עובדים חדשים במשרדי הממשלה עד סוף דצמבר 2006, הקפאה זאת לא חלה על משרות ייעודיות לאוכלוסיה הערבית. בפועל, בשנת 2004 התקבלו

4 חוק שירות המדינה (מינויים) (תיקון מס' 11), התשס"א-2000, ס"ח התשס"א, עמ' 78.

עובדים יהודים רבים למרות ההחלטה על הקפאת המינויים. וכך, למרות החלטת הממשלה לייעד מספר משרות לאזרחים הערבים, התוצאה לא השתנתה. אם הממשלה לא תנקוט לאלתר בדרכים מעשיות, סביר להניח שהיא לא תעמוד גם ביעדים לשנה הבאה.

התפלגות מועסקים ערבים לפי משרדי הממשלה

2,843 עובדים ערבים, המהווים 90.13% מכלל העובדים הערביים, מועסקים רק בשישה משרדי הממשלה. כ- 56% מהם מועסקים במשרד הבריאות, כולל בתי החולים הממשלתיים. בשאר המשרדים הממשלתיים ייצוגם של האזרחים הערבים עדיין שולי עד אפסי. בנציבות המים, ברשות להגבלים עסקיים ובנציבות כבאות והצלה אין אף עובד ערבי. במשרד לבטחון פנים יש רק עובד ערבי אחד. במשרד התקשורת יש רק שני עובדים ערבים, ובמשרד האוצר יש שלושה עובדים ערבים. במשרד לתשתיות לאומיות יש ארבעה עובדים ערבים (ראו לוח 3).

במשרדים ובמחלקות הבאות הבאות לא התקבל אף עובד ערבי בשנת 2004: משרד ראש הממשלה, נציבות שירות המדינה, משרד האוצר, בטחון פנים, הטלויזיה החינוכית, נציבות המים, שירות ההדרכה והמקצוע, הרשות להגבלים עסקיים, נציבות כבאות והצלה, השירות המטאורולוגי, מכון גיאולוגי, רשות החשמל, המרכז למיפוי ישראל והמינהל לבנייה כפרית.

2,500 עובדים ערבים, המהווים 79.3% מכלל העובדים הערבים בשירות המדינה, מועסקים במחוזות הצפון וחיפה, וייצוגם במשרדים הממשלתיים בירושלים עדיין קטן מאוד. אין שינוי במגמה הקיימת: האזרחים הערבים עדיין מועסקים במשרות ספח ובמשרות מגזריות, לרוב באזורי המגורים שלהם, או במשרות שאפשר לאיישן אך ורק באזרחים ערביים.

עיון בנתונים מצביע על כך שהאזרחים הערבים המועסקים בשירות המדינה ממלאים תפקידים מקצועיים ומופקדים בעיקר על מתן שירותי בריאות, רווחה, דת וחינוך, ומקומם נפקד מהעמדות הבכירות של מעצבי המדיניות. העדרם עודנו בולט בכמה משרדים ממשלתיים חשובים ורבי השפעה, כגון משרדי התעשייה, המסחר והתעסוקה, משרד השיכון, משרד התשתיות הלאומיות, משרד התקשורת והאוצר, משרד התיירות וכן יחידות סמך כמו מע"צ, מינהל מקרקעי ישראל, נציבות המים, ושירותי כבאות והצלה.

לוח 3

המועסקים הערבים בשירות המדינה לפי משרדי הממשלה (במספרים מוחלטים ובאחוזים)

משרד	סה"כ ערבים	סה"כ עובדים במשרד	אחוז	הערות
נציבות המים	0	148	0	
רשות להגבלים עסקיים	0	64	0	
נציבות כבאות והצלה	0	17	0	
נמל חדרה	0	7	0	
רשות החשמל	0	18	0	
בטחון פנים	1	106	0.94	
מרכז ההסברה	1	18	5.55	
מכון גיאולוגי	1	103	0.97	
מנהל לבנייה כפרית	1	86		
השירות המטאורולוגי	2	99	2.02	
משרד התקשורת	2	143	1.39	
משרד המדע	3	57	5.26	
נציבות שירות המדינה	3	177	1.7	
משרד האוצר	3	809	0.37	
משרד הקליטה	3	526	0.57	
הטלוויזיה החינוכית	4	204	1.96	
המדפיס הממשלתי	4	87	4.6	
משרד התשתיות	4	145	2.75	
מרכז למיפוי ישראל	5	277	1.8	
משרד ראש הממשלה	7	625	1.1	
משרד החוץ	7	933	0.75	
משרד התיירות	7	196	1.16	
משרד השיכון	8	666	1.2	
שירות ההדרכה והמקצוע	9	219	4.1	
השירותים הווטרינריים	12	265	4.52	
מינהל מקרקעי ישראל	14	715		
איכות הסביבה	14	464	3	
משרד החקלאות	18	571	3.15	
משרד התחבורה	19	847	2.24	
מע"צ	24	579	4.14	
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	27	750	3.6	
מינהל המחקר החקלאי	28	754	3.71	
המכס והמע"מ	30	1796	1.67	
משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה	41	1300	1.95	
משרד המשפטים	77	2213	1.9	
משרד החינוך	126	2051	6.14	
הנהלת בתי המשפט	136	4032	3.37	
מס הכנסה	194	3303	5.87	
משרד הרווחה	200	2653	7.53	
משרד הפנים	340	1566	21.71	כולל אנשי דת כולל עובדי בתי חולים ממשלתיים
משרד הבריאות	1770	26374	6.71	

מקור: הדו"ח השנתי המסכם של נציבות שירות המדינה אודות ייצוגם של האזרחים הערבים בשירות המדינה לשנת 2004

ייצוג הנשים הערביות בשירות המדינה

מספר הנשים הערביות המועסקות בשירות המדינה, נכון לסוף דצמבר 2004, הוא 1,048 - 33.2% מכלל העובדים הערבים בשירות המדינה. מספרן של כלל הנשים בשירות המדינה הוא 33,051 - 65% מכלל העובדים בשירות המדינה. שיעור הייצוג של הנשים היהודיות כפול משיעור הנשים הערביות. בשעה שהנשים היהודיות הצליחו להגיע לעמדות בכירות ומשפיעות בשירות המדינה, הנשים הערביות עדיין מכהנות בתפקידים זוטרים. על הממשלה לפעול להגדלת מספרן של הנשים בכלל, והנשים הערביות בפרט, בדרגות הבכירות.

בשנת 2004 התקבלו לשירות המדינה 84 נשים ערביות. הנשים הערביות מהוות 33.7% מכלל העובדים הערבים שנתקבלו בשנת 2004.

ל-36.7% מכלל העובדות הערביות (385 במספר) יש השכלה אקדמית, והן מהוות 30% מכלל הערבים האקדמאים שהתקבלו לעבודה בשירות המדינה באותה שנה. 94.7% מכלל הנשים מועסקות בשישה משרדים ממשלתיים, וביתר המשרדים הממשלתיים הייצוג שלהן עדיין שולי עד אפסי, זאת בדומה לכלל העובדים הערבים בשירות המדינה.

במשרדים הבאים אין אף עובדת ערבייה: תשתיות, חקלאות, חוץ, בטחון פנים, נציבות המים, משרד האוצר, רשות ההגבלים העסקיים, נציבות כבאות והצלה, השירות המטאורולוגי, רשות החשמל, המרכז למיפוי ישראל.

בכל אחת מהיחידות והמשרדים הבאים יש רק עובדת ערבייה אחת: נציבות שרות המדינה, הטלוויזיה החינוכית, שירות ההדרכה והמקצוע, משרד המדע, מכון גיאולוגי, משרד התקשורת. במשרד התחבורה עובדות רק שתי נשים ערביות, ובמשרד השיכון שלוש.

לוח 4

המועסקות הערביות בשירות המדינה לפי משרדי ממשלה (במספרים מוחלטים ובאחוזים)

משרד	מספר הנשים הערביות	אחוז מכלל הנשים הערביות בשירות המדינה
משרד הפנים	13	1.2
מס הכנסה	32	3.05
משרד החינוך	34	3.24
המשרדים האחרים	55	5.24
משרד הרווחה	81	7.72
משרד המשפטים, כולל הנהלת בתי המשפט	85	8.11
משרד הבריאות	748	71.37
סה"כ	1048	100

מקור: הדו"ח השנתי המסכם של נציבות שירות המדינה אודות ייצוגם של האזרחים הערבים בשירות המדינה לשנת 2004

ייצוג האזרחים הערבים בדירקטוריונים של החברות הממשלתיות

במאי 2000 קיבלה הכנסת תיקון לחוק החברות הממשלתיות-התשל"ה, ⁵ 1975 אשר הבטיח כי בהרכב דירקטוריון של חברה ממשלתית יינתן ביטוי הולם לייצוגה של האוכלוסייה הערבית.

בתאריך 19.8.03 קיבלה ועדת השרים לענייני ערבים, שבראשה עומד ראש הממשלה אריאל שרון, מספר החלטות בנושא קידום השוויון של אזרחי ישראל הערבים. במסגרת הצעדים להאצת תהליכי הביצוע החליטה הוועדה להטיל על חברות ממשלתיות וגופים שהחוק חל עליהם לפעול להשגת ייצוג הולם לאוכלוסייה הערבית בדירקטוריונים. זאת בהתאם להוראות חוק החברות הממשלתיות, לפיו יש לפעול ככל שניתן למינוי דירקטורים ודירקטוריות מקרב האוכלוסייה הערבית. הוועדה קבעה כי עד אוגוסט 2004 יכהן בכל אחד מ-105 הדירקטוריונים הממשלתיים לפחות ערבי אחד. בסמוך להחלטות הממשלה הורה ראש הממשלה לוועדה לבדיקת מינויים, בראשות השופט רביבי, לעכב מינויים לדירקטוריונים כל עוד לא מתקיים אותו תנאי (ייצוג הולם של האזרחים הערבים).

הדו"ח הסטטיסטי של רשות החברות הממשלתיות מעודכן לתאריך 2 באוגוסט 2005 - כלומר חמש שנים מאז קבלת התיקון לחוק, ושנתיים מאז קבלת החלטת הממשלה והכרזת ראש הממשלה כי עד אוגוסט 2004 יכהן בכל אחד מ-105 הדירקטורים של החברות הממשלתיות לפחות אזרח ערבי אחד. מהדו"ח עולה כי מתוך 551 דירקטורים בפועל בחברות הממשלתיות ישנם רק 50 אזרחים ערבים (9%), ביניהם רק 10 דירקטוריות ערביות מתוך 189 דירקטוריות (5.3%). בחברות הממשלתיות. הממשלה לא עמדה ביעדים שקבעה לעצמה, ומספרם של הדירקטורים הערבים לא עלה אפילו בשיעור המתקרב אל היעד. נראה כי הממשלה לא עמדה בהתחייבותיה, והיא מזלזלת בחוקי הכנסת ובהחלטותיה הנוגעות לאזרחים הערבים.

ראוי לציין כי לפני קבלת החלטת הממשלה, במרץ 2003, כיהנו 38 דירקטורים ערבים מתוך 641 דירקטורים בפועל (5.9%).

לוח 5

נשים ערביות ויהודיות בדירקטוריונים של החברות הממשלתיות

(במספרים מוחלטים ובאחוזים)

סה"כ	נשים יהודיות	נשים ערביות	
189	179	10	מספר הדירקטוריות
34.30	32.49	1.81	אחוז מכלל הדירקטורים
100	94.71	5.29	אחוז מכלל הנשים

מקור: דו"ח סטטיסטי של רשות החברות הממשלתיות, מעודכן לתאריך 2 באוגוסט 2005

בשנתיים וחצי האחרונות עלה מספרם של הנשים הערביות המכהנות כדירקטוריות מ-6 ל-10. כ-377 משרות בדירקטוריונים של החברות הממשלתיות, חברות-בנות ממשלתיות ומעורבות, הן משרות פנויות הממתינות לאיוש. מתוך 105 החברות הממשלתיות, הערבים מיוצגים רק ב-47.

5 חוק החברות הממשלתיות (תיקון מס' 11), התש"ס-2000, ס"ח התש"ס, עמ' 207.

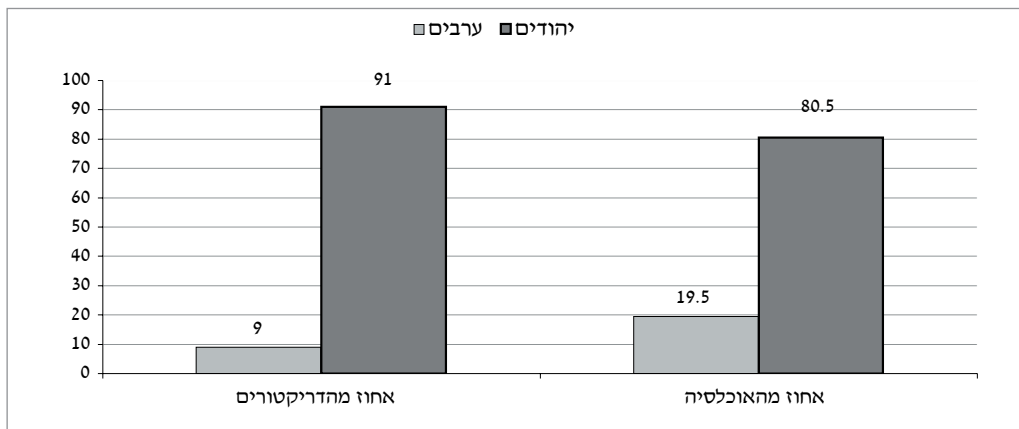
ניתן להסיק כי לממשלה אין רצון אמיתי לשנות את המציאות ככל שמדובר בזכויותיהם של האזרחים הערבים. כאשר ראש הממשלה נחוש ליישם עניין מסוים הוא מקים את המנגנונים, מתקצב אותם ודואג שיייתחילו לעבודי; אך כאשר מדובר בענייניהם של האזרחים הערבים, הממשלה נוהגת להבטיח הבטחות ולהיכשל בביצוע.

הממשלה אינה יכולה לטעון שאין משרות פנויות, שכן 377 משרות ממתנות לאיוש, והיא אינה יכולה לטעון כי אין מועמדים ראויים. סוגיית מינוי הדירקטורים ממחישה את דרך התנהלותה ותפקודה של הממשלה כלפי האזרחים הערבים וזכויותיהם, וכנראה שאין מנוס אלא לשוב לשערי בג"ץ, שיאלץ את הממשלה ליישם את החוק ולכבד את החלטותיה שלה. ראוי לאפשר לאזרחים הערבים השתתפות בתהליך קבלת ההחלטות וקביעת המדיניות. האזרחים הערבים הם צרכנים ולקוחות של חלק גדול מהחברות הללו, ומן הראוי שיוכלו להשפיע על מדיניותן.

אנו מציעים להקים מאגר מידע שיכלול את פרטיהם של מועמדים בעלי כישורים מתאימים למשרת דירקטור בחברה ממשלתית. ממאגר זה ישלפו השרים הממונים על החברות הממשלתיות מועמדים ראויים. המאגר יכלול את פרטיהם של האזרחים הערבים וכלל האזרחים במדינה, ויסייע בידי השרים לבחור את המועמדים הטובים ביותר. המאגר, שיהיה שקוף ופתוח לכלל הציבור, יאפשר לכל אזרח או אזרחית המעוניינים להתמנות למשרה זאת להציע את מועמדותו למאגר.

תרשים 2

דירקטורים ערבים ויהודים, 2005 (באחוזים)

מקור: דו"ח סטטיסטי של רשות החברות הממשלתיות, המעודכן לתאריך 2 באוגוסט 2005

לוח 6

רשימת החברות שבהן מכהנים דירקטורים ערבים

שם החברה	מספר הדירקטורים
אגרוסקו, חברה לייצוא חקלאי	1
אוצר מפעלי ים	1
אתרים, חברה לפיתוח אתרי תיירות בת"א-יפו	1
בנק החקלאות לישראל בע"מ	1
האיגוד, חברה להעברת טכנולוגיה	1
החברה הלאומית לאספקת פחם	1
החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות	1
החברה הממשלתית לתיירות	1
החברה לפיתוח חוף אילת	1
החברה לפיתוח חוף ים המלח, חבל סדום וערד	2 (אחת משניהם אישה)
החברה לפיתוח עכו העתיקה	2
החברה לשירותי איכות הסביבה	1 (אישה)
הכפר הירוק על שם לוי אשכול	1
המשקם - חברה להעסקת קשישים ובעלי כושר מוגבל	1
הרשות לחינוך והכשרה ימיים התעשייה הצבאית לישראל	1
חברה למפעלי כלכלה ותרבות	1
חברת החשמל לישראל	1 (אישה)
חברת נמל אילת	1
חברת נמל אשדוד	1 (אישה)
חברת נמל חיפה	1 (אישה)
נתיבי איילון	1
חלמיש	1
מגדל שלום	1
מע"צ - החברה הלאומית לדרכים בישראל	1
מקורות חברת מים	1
נ.ת.ע נתיבי תחבורה עירוניים	1
עמידר - החברה הלאומית לשיכון בישראל	1 (אישה)
ענבל חברה לביטוח	1
ערים חברה לפיתוח עירוני	1
פרזות חברה ממשלתית עירונית לשיכון בירושלים	1 (אישה)
פיתוח מזרח ירושלים	1 (אישה)
ק.ל.ע - קרן השתלמות לעובדים סוציאליים	1
ק.ס.מ - קרן השתלמות לבייכמאים ומיקרוביולוגים	1
קרן השתלמות לאקדמאים במדעי החברה והרוח	1
קרן השתלמות להנדסאים וטכנאים	1 (אישה)
קרן השתלמות למשפטנים	1
קרן השתלמות לעובדי מדינה בדירוג האחיד	1
קרן השתלמות לרוקחים	1
קרן לביטוח נזקי טבע בחקלאות	1
קרן קיסריה אדמונד דה רוטשילד	1
רותם תעשיות	1
רכבת ישראל	1
שקמונה - חברה ממשלתית עירונית לשיקום הדיור בחיפה	2
שירותים חשמליים מכניים	1
תדמור - ביה"ס המרכזי למלונאות	1
תשתיות נפט ואנרגיה	1 (אישה)
סה"כ	50

מקור: הנתונים התקבלו מרשות החברות הממשלתיות ומעודכנים עד אוגוסט 2005

ייצוג האזרחים הערבים בקרב העובדים בחברות הממשלתיות, ברשויות הממשלתיות וברשויות המקומיות

השלטון המקומי בישראל מורכב מ-261 רשויות מקומיות, מתוכן 80 רשויות מקומיות ערביות. העובדים הערבים מהווים רק 1.2% מעובדי מרכז השלטון המקומי, לרבות החברות-הבנות של השלטון המקומי-13 עובדים ערבים מתוך 1009 עובדים⁶. למרות שהרשויות הערביות משתתפות במימון וברכישה של שירותים מכל הגופים והמוסדות של השלטון המקומי, ייצוגם של האזרחים הערבים במרכז רחוק מאוד מלשקף ייצוג הולם. העובדים הערבים מועסקים לרוב בתחומים ובעניינים הנוגעים לאוכלוסייה הערבית, ורובם ממלאים תפקידי שטח ותפעול ולא תפקידי מטה (שם נקבעת המדיניות).

בישיבתה של ועדת השרים לענייני ערבים מיום 27.1.04 החליטה הוועדה להטיל על משרד המשפטים, יחד עם משרדי הממשלה הנוגעים בדבר, לבחון את הרחבת הסדרי הייצוג ההולם לאוכלוסייה הערבית לגופים נוספים, לרבות השלטון המקומי, התאגידים שהוקמו על פי דין והחברות הממשלתיות. משרד המשפטים, יחד עם משרדי הממשלה הנוגעים בדבר, יגישו את מסקנותיהם לעניין זה בתוך 6 חודשים. לאחר בחינה כאמור, ובמיוחד לאחר שקיבל משרד המשפטים נתונים המעידים על כך שאין ייצוג הולם לאוכלוסייה הערבית, הציע המשרד לקדם חקיקה אשר תחייב את חובת הייצוג האמור.

לפי סקר שנערך בשנת 2002 (המעודכן ביותר)⁷, שיעור הערבים המועסקים בחברות ממשלתיות עמד על 0.8% (כ-400 מתוך 50,000 עובדים). על שולחנה של הכנסת מונחות כיום הצעות חוק שהגישו ח"כ עזמי בשארה וח"כ אחמד טיבי להבטחת ייצוג הולם לאזרחים הערבים בקרב עובדי החברות הממשלתיות⁸. הממשלה הסכימה לקדם את הצעות החוק, כפי שיובהר להלן.

בישראל קיימות מספר רשויות ממשלתיות, שגם בהן ייצוגם של האזרחים הערבים שולי עד אפסי, למשל: בנק ישראל, המועצה להשכלה גבוהה, הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, הרשות להגבלים עסקיים, הרשות למלחמה בסמים, הרשות לשמירת הטבע והגנים הלאומיים, רשות הדואר, רשות החברות הממשלתיות, רשות העתיקות, רשות השידור, רשות שדות התעופה.

לגבי חלק מהתאגידים הסטוטוריים קיימת חובת ייצוג הולם לאזרחים הערבים מכוח הוראות בחוקי התאגידים, לפיהם תנאי העבודה בתאגידים יהיו כתנאי העבודה בשירות המדינה. בתאגידים סטוטוריים אחרים אין חובה כזאת. ח"כ אחמד טיבי הגיש הצעת חוק אשר מבטיחה ייצוג הולם לאזרחים הערבים בגופים סטוטוריים שחובת הייצוג בהן עדיין לא מעוגנת בחוק⁹. לגבי הרשויות המקומיות הציע משרד המשפטים כי החקיקה תחול על רשויות מקומיות מסוימות בהתחשב בגודלן ובהתחשב בהרכב האוכלוסייה שבתחומן. הכוונה היא שחובת הייצוג ההולם תחול, בראש ובראשונה, על רשויות מקומיות מעורבות שבהן יש אוכלוסייה יהודית וערבית גם יחד, ותינתן אפשרות לשר הפנים להרחיב את חובת הייצוג לרשויות מקומיות נוספות.

6 הנתונים הוצגו במהלך ישיבה במשרד המשפטים בחודש יוני 2004

7 ראה הערה מס' 6 לעיל

8 ישיבת הכנסת מס' 250 מתאריך 25.5.05

9 הוגשה ליו"ר הכנסת והסגנים והונחה על שולחן הכנסת ביום 7.3.05

לאור הנתונים שהוצגו לעיל ניתן לקבוע כי מאז אירועי אוקטובר 2000, היחסים בין המדינה והציבור היהודי מחד והמיעוט הפלסטיני מאידך מתאפיינים כיחסים משבריים, המאופיינים בחוסר אמון. החוקים השונים וההחלטות השונות, שאינם מבוצעים באופן משביע רצון, עלולים למנוע מאנשים רבים ומוכשרים להגיש מועמדות למשרות פנויות. לכן על כל אחד מהגופים הממשלתיים לבצע בדיקה מעמיקה במערך של גיוס כוח אדם, ולזהות את החסמים המקשים על מועמדים ערבים להיקלט. בנוסף לכך חשוב לטפל בדרישות התפקידים, בקריטריונים לסינון מועמדים ובמנגנון לבחירת עובדים חדשים. על כל מערכת ארגונית לבדוק את האקלים ואת הפרוצדורה הפנים-ארגונית, במטרה לזהות ולתקן נורמות ותפיסות שעלולות לבלום ולחסום עובדים ערבים.

התבוננות בדרכי התנהלותה של הממשלה מובילה למסקנה כי הממשלה נוקטת צעדים סמליים בלבד ונכשלת במתן פתרון אפקטיבי לבעיה. המדינה מצהירה הצהרות מדיניות שאינן באות לידי ביטוי ממשי. המדיניות מאופיינת בכך שאיננה מגובה במשאבים ובמנגנוני פיקוח ובקרה.

למרות שמדינת ישראל הוקמה, בעקבות מדינות דמוקרטיות כגון ארה"ב, קנדה ואנגליה, חוקים המבטיחים ייצוג הולם, היא עדיין לא הצליחה להקים מנגנונים ולהבטיח הזדמנות שווה. לכן קיים צורך אמיתי בהקמת נציבות שוויון שפעילותה, מעמדה ועצמאותה מעוגנים בחוק. נציבות כזו הוקמה בצפון אירלנד במטרה לחסל את האפליה, לקדם שוויון הזדמנויות והעדפה מתקנת, להשגיח, לפקח ולעקוב אחר יישום החוקים הרלוונטיים באופן שיבטיח שינוי ממשי.

לדעתי צריך להקים ועדה שתבדוק מדוע ההחלטות והחוקים הרלוונטיים אינם מיושמים, ותציע המלצות ודרכי פעולה מעשיות. בראשה של הוועדה, שבה ישתתפו חברי כנסת ומומחים, יעמוד שופט בית המשפט העליון (בדימוס).

